

Μιράντα Κολόμπο & Ιλάρια Φατσόλι: Άτλαντας σπουδαίων προσωπικοτήτων. 101 προσωπικότητες της Ιστορίας που άλλαξαν τον κόσμο.

Ιούνιος 2020- ΤΕΥΧΟΣ 31

**Μιράντα Κολόμπο & Ιλάρια Φατσόλι: Άτλαντας
σπουδαίων προσωπικοτήτων. 101 προσωπικότητες
της Ιστορίας που άλλαξαν τον κόσμο.
Μετάφραση της Σοφίας Παχή, (Αθήνα: Ψυχογιός,
2019)**

Μένη Κανατσούλη
Καθηγήτρια, Α.Π.Θ.

Το βιβλίο αυτό όπως και τα δύο προηγούμενα, δηλ. τους δύο τόμους *Ιστορίες της Καληνύχτας για Επαναστάτριες*, τα οποία θα έλεγα ότι αποτελούν σειρά, τα είδα με πολλή συμπάθεια και ενδιαφέρον. Συμπάθεια, καθώς μου έχει μείνει ως εμμονή να παρακολουθώ τις εκδόσεις για παιδιά που εισάγουν κατά κάποιον τρόπο την οπτική του φύλου, και με ενδιαφέρον για τις νέες αφηγηματικές τεχνικές που προτείνουν.

Η επιλογή μου να παρουσιάσω το τελευταίο –άφιξης του 2019- βιβλίο *Άτλαντας σπουδαίων προσωπικοτήτων. 101 προσωπικότητες της Ιστορίας που άλλαξαν τον κόσμο*, μοιάζει να απομακρύνεται από το ένα ζητούμενο μου, δηλ. την αναζήτηση της οπτικής του φύλου. Και όμως δεν είναι έτσι.

Το μεγάλο μέγεθος αυτό βιβλίο, με σκληρό εξώφυλλο, είναι μια καλαίσθητη έκδοση, τουλάχιστον σύμφωνα με τα στάνταρ της σύγχρονης αισθητικής. Οι 101 προσωπικότητες προέρχονται από όλο τον κόσμο, από όλες τις εποχές και η συμβολή τους στην Ιστορία και στον τρόπο που άλλαξαν τον κόσμο αφορά όλους τους τομείς. Είναι δε ιδιαίτερα βοηθητικό ότι οι προσωπικότητες αυτές ομαδοποιούνται σε κατηγορίες –ίσως κάποιοι κακόβουλοι θα έλεγαν αυθαίρετα-: οι καλλιτέχνες, οι σοφοί, οι ιδιοφυίες, οι γενναίοι, οι λογοτέχνες, οι οραματιστές.

Θα κάνω κάποιες επισημάνσεις ξεκινώντας από δύο αρνητικές, ίσως για να αφήσω την καλή γεύση για το τέλος (έτσι δεν κάναμε μικρές για το καλό μας φαγητό;):

Επισήμανση πρώτη, στις 101 προσωπικότητες μόνο 2 προέρχονται από την Ελλάδα, ο Σωκράτης και η Μαρία Κάλλας. Μάλιστα για την τελευταία υπάρχει η τοποθέτησή της ως χώρας προέλευσης τις ΗΠΑ (είχε –είναι αλήθεια- την αμερικανική υπηκοότητα). παρόλα αυτά, αναρωτιέμαι αν πρόκειται για εσκεμμένη παρανόηση.

Επισήμανση δεύτερη. Μολονότι δεν υποστηρίζω την άποψη μιας αυστηρά μη σεξιστικής γλώσσας –γιατί θεωρώ δύσχρηστη και πολύπλοκη την εφαρμογή της κατά μήκος όλου του κειμένου-, εν προκειμένω έχω τις ενστάσεις μου.

Εξηγούμαι τι εννοώ: δεν διαφωνώ καθόλου στην ιδέα, όταν γράφουμε, να χρησιμοποιούμε το ένα ή το άλλο γένος, ανάλογα με την περίπτωση, έτσι δεν βλέπω για ποιο λόγο η μεταφράστρια (καθώς δεν ξέρω τη γλωσσική επιλογή του πρωτοτύπου) στην κατηγορία π.χ. «οι γενναίοι», δεν γράφει «οι γενναίες». Αυτή ακριβώς η κατηγορία ήταν άλλωστε η πιο προκλητική για μένα και με ώθησε να γράψω για το βιβλίο. Στις 18 προσωπικότητες των «γενναίων», οι 5 μόνον είναι άνδρες και οι 13 γυναίκες.

Ας περάσω όμως και στις θετικές επισημάνσεις. Το βιβλίο αναδεικνύει, όπως είπαμε προσωπικότητες από όλους τους τομείς της ανθρωπίνης δραστηριότητας, έχει όμως μια πολύ εμφανή άποψη για το τι σημαίνει Ιστορία. Η μελέτη της Ιστορίας, όπως άλλωστε αποδεικνύουν οι σύγχρονες αντιλήψεις των θεωρητικών, δεν περιορίζεται πλέον μόνο στους ηγεμόνες που αυτοί θεωρούνταν οι δημιουργοί/καθοδηγητές του ιστορικού προορισμού μιας χώρας/ενός έθνους. Κοντά σε αυτούς και εξίσου με αυτούς η Ιστορία –και μάλιστα η Ιστορία του Πολιτισμού- γράφεται μέσα από πολλές επιμέρους Ιστορίες: τις ιστορίες που δημιουργούν απλοί άνθρωποι –που όμως γίνονται ξεχωριστοί για το έργο τους. Αυτές οι μικροϊστορίες τροφοδοτούν κυρίως το βιβλίο.

Γι' αυτό ξεχώρισα την κατηγορία «οι γενναίες», όπως θα διορθώσω εγώ τον τίτλο της. Για την σύγχρονη αντίληψη του/της ιστορικού, γενναιότητα δεν σημαίνει πλέον μόνο την επίδειξη δύναμης στο πεδίο της μάχης. Γενναιότητα σημαίνει να ξεπερνάς τα στερεότυπα και τους εγκλωβισμούς της εποχής σου (οποτεδήποτε και αν είναι αυτή) και να προβάλλεις τη νέα στάση ζωής. Και φυσικά γενναιότητα είναι να το κάνεις αυτό και να το καταφέρεις –ή να μην το καταφέρεις αλλά να το προσπαθήσεις- μέσα από συγκρούσεις, αντιπαραθέσεις ή και διωγμούς.

Έτσι, αν και κανείς δεν αμφισβητεί τη συμβολή του Μάρκο Πόλο στην ανακάλυψη νέων δρόμων (του μεταξιού), όπως επίσης του Γιούρι Γκαγκάριν, του Αμούντσεν, του Μπολιβάρι, του Σβάιτσερ, θα μείνω όμως λίγο παραπάνω στην επιλογή των γενναίων γυναικών ως οραματιστριών νέων κατακτήσεων ζωής για τον άνθρωπο και για τις γυναίκες ιδιαίτερα. Επιπλέον η συμβολή των γυναικών αυτών δεν είναι και τόσο γνωστή στο ευρύ κοινό, άρα καλό είναι να αναδεικνύεται. Για παράδειγμα, εκτός ΗΠΑ αμφιβάλλω για το πόσο ξέρουν την Κλοντέτ Κόλβιν που ως μαύρη έφηβη αρνήθηκε να παραχωρήσει τη θέση της στο λεωφορείο σε λευκή γυναίκα, μόνο και μόνο γιατί ήταν λευκή. Η πράξη της –αν και όχι μόνον αυτή- υπήρξε η αρχή μιας επανάστασης των Μαύρων ώστε να κατακτήσουν την ισότητα δικαιωμάτων στην αμερικανική χώρα. Ή ποιοι γνωρίζουν την Σιλβία Εμπαντί που, παρά τις διώξεις που υπέστη για χρόνια από το ιρανικό καθεστώς, κατάφερε να ασκήσει το επάγγελμα της δικηγόρου υπερασπιζόμενη τα δικαιώματα των γυναικών; Για το έργο της, αν και συνεχώς διωκόμενη όσο που εγκατέλειψε τη χώρα της, κέρδισε το Νόμπελ Ειρήνης το 2003.

Σε όλο τον Άτλαντα εμφανίζονται πολλές γυναίκες, οι περισσότερες λίγο ή καθόλου γνωστές, τουλάχιστον όχι στα παιδιά. Και καλώς παρελαύνουν. Βέβαια η έμφαση δίνεται σε προσωπικότητες που κυρίως έδρασαν τον 20^ο αιώνα και αυτό είναι κατανοητό στο βαθμό που πάνω σε αυτές διαμορφώθηκαν και διαμορφώνονται ακόμη η αισθητική και η ιδεολογία των σύγχρονων κοινωνιών. Για παράδειγμα, όσο και αν αυτό δεν μπορεί να

αποτελέσει (ακόμη) διδακτέα ύλη (!) σε σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, όμως η κομψότητα της Όντρεϊ Χέμπορν ή το πρωτοπόρο ντύσιμο που προτείνει η Κοκό Σανέλ μαζί με τα τραγούδια των Μπίτλς και τα εκπληκτικά ιαπωνικά κινούμενα σχέδια του Μιγιαζάκι αναμφίβολα έχουν διαπλάσει γενεές γενεών και συνεχίζει ο απόηχός τους να διακατέχει ή και να διαπλάθει και τις τωρινές.

Η αισθητική του βιβλίου ακολουθεί μια πολύ καλά οργανωμένη δομή: κάθε κατηγορία προσωπικοτήτων αποδίδεται πάνω σε διαφορετικό φόντο χρώματος. Στο πρώτο δισέλιδο, εμφανίζονται τα ονόματα των προσωπικοτήτων που περιλαμβάνει η κατηγορία και η χώρα προέλευσής τους. Ταυτόχρονα, πάνω από το όνομά τους, βλέπουμε το εικονογραφημένο πορτρέτο τους. Στη συνέχεια, η παρουσίαση της κάθε προσωπικότητας καταλαμβάνει ολόκληρη σελίδα ή τη μια στήλη από τις δύο της σελίδας και περιέχει: ένα σύντομο βιογραφικό και, συνήθως υπό τον υπότιτλο «το σημείο-καμπή», οι βασικοί σταθμοί στη ζωή της προσωπικότητας που καθόρισαν το έργο της ή τη ζωή της. Τέλος, μέσα σε μια φράση, εσωκλείεται η φιλοσοφία ζωής του παρουσιαζόμενου προσώπου.

Αν μάλιστα σταχυολογήσουμε ενδεικτικά αποφθέγματα της ζωής τους, θα συμφωνούσαμε ότι όλες αυτές οι προσωπικότητες άφησαν ως παρακαταθήκη έναν πολύ δικό τους, αυθεντικά δικό τους μότο ζωής. Π.χ. «Υπάρχει κάτι πιο σημαντικό από τη λογική: η φαντασία» (Α. Χίτσκοκ), «Το μόνο που μπορώ να κάνω είναι να είμαι εγώ, όποιος και αν είμαι» (Μπ. Ντίλαν), «Υπάρχουν 360 μοίρες, γιατί να σταματάμε σε μία;» (Ζ. Χαντίντ), «Δεν αλλάζει κανείς τη ζωή του, χωρίς να αλλάζει ο ίδιος» (Σ. ντε Μποβουάρ), κ.ά.

Τέλος, κάθε μονόστηλη ή δίστηλη παρουσίαση της κάθε προσωπικότητας συνοδεύεται από ένα εικονογραφικό υλικό. Για παράδειγμα στη δίστηλη παρουσίαση της Μαρίας Κάλλας, για την οποία υπάρχει ο υπότιτλος «Είμαι η ντίβα της όπερας!», βλέπουμε την ολόσωμη εικονογραφημένη εκδοχή της ντίβας, ενώ στο φόντο πίσω της ένα πεντάγραμμο που έχει αντί για νότες κόκκινα τριαντάφυλλα. Μικρότερες εικόνες διανθίζουν πού και πού τα βιογραφικά και άλλα στοιχεία, μια εικονογράφηση της μικρής Μαρίας που ακούει τρία καναρίνια (σύμφωνα με τη βιογραφική πληροφορία), η εικόνα του Παρθενώνα που συνδυάζεται με την πληροφορία (αλλά μόνο μέσα στο βιογραφικό της) ότι η χώρα καταγωγής της είναι η Ελλάδα, η όπερα της Βερόνας για να θυμίσει το βασικό ξεκίνημα της παγκόσμιας καριέρας της, ένα εξώφυλλο δίσκου της, η Κάλλας ως ντίβα να τραγουδά *Νόρμα*.

Η αισθητική των εικόνων προσπαθεί να έχει μια ρεαλιστική απεικόνιση, βασισμένη σε ντοκουμέντα, αλλά η απόδοσή τους είναι εικονογραφική ή σχεδιαστική. Το βιβλίο μολονότι συνολικά στηρίζεται στη λογική της εγκυκλοπαίδειας έχει όμως κάποια βασικά πλεονεκτήματα: συντομία, επικέντρωση στο ουσιώδες, επιτυχής σύνδεση εικονογραφικού υλικού με λεπτομέρειες της ζωής της προβαλλόμενης προσωπικότητας. Φυσικά τόσο η επιλογή των προσώπων όσο και ο τρόπος που αναδεικνύονται τα βασικά στοιχεία της φιλοσοφίας και του έργου ζωής τους έχουν περάσει από το φίλτρο και την θεώρηση των συντελεστών του βιβλίου. Μολονότι η υποκειμενικότητά τους αναπόφευκτα βάζει τη σφραγίδα της (και δεν θα μπορούσε να είναι αλλιώς), το βιβλίο βασίστηκε στη συσσώρευση,

αξιολόγηση και επιλογή ενός μεγάλου όγκου γνώσεων και το αποτέλεσμα, κατά την άποψή μου, είναι πολύ ικανοποιητικό.

Και κρίνεται ακόμη πιο ικανοποιητικό, καθώς ανταγωνίζεται, με επιτυχία απ' ότι φαίνεται, την πολύ πιο εύκολη διαδικτυακή άρδευση γνώσης. Το να μπορεί το παιδί να βρίσκει την πληροφόρηση όχι ως μασημένη τροφή και ανάμεικτη με ένα σωρό διαφημίσεων και άλλων άσχετων διαδικτυακών μηνυμάτων, είναι ήδη πολύ. Το ότι βλέπει πολλές διαφορετικές εκδοχές προσωπικοτήτων μαζί και με βάση ποιοτικά κριτήρια επιλογής είναι ακόμη περισσότερο. Πόσο μάλλον που αυτή την πληροφόρηση, ακριβώς επειδή είναι συμπυκνωμένη, την αποστηθίζει εύκολα, την αξιολογεί –χωρίς να την πολτοποιεί- και την αξιοποιεί, ενδεχομένως και για να ψάξει και άλλες γνώσεις. Κυρίως αποκτά έτσι μια σφαιρική ματιά για το τι σημαίνει πολιτισμός σήμερα και πώς ο καθένας με το δικό του μοναδικό τρόπο μπορεί να συμβάλλει σε αυτόν.